ק ע ץ

ווען איבער ווילמען האבן זיך פלוצים א לאז געטאן מחנות בלייענע פויגל און מיט געוויש און געפילדער פאר-ווארפן די שטאט מיט בליי און פייער, האט קיינער פון די פליער זיכער ניט פארשטאנען, אויף וויפל די שטאט פיבערט פון מורא און שרעק און ווי אזוי די געטא הערט זיך צו צו דעם געבריל פון אויפרייסן ווי צו עפעס א מעכטיקע סימפאניע, ווי עפעס א גרוס, וואס קומט פון "יענער וועלט":

הייסט עס, אז נאך ניט אלץ איז פארלארן? הייסט עס, אז ערגעץ וואו קלאפט נאך אן אדער... און די ווילמענער געטא-יידן האבן ארייגעשעפט אין זיך די באזיקע גרויל-מוזיק ווי עפעס א גוטן אנזאג.

פון יענער באמבארדירונג איז ווילמען ארויס א צעמזיק-טע: טויטע און פארוואונדעטע. צענדליקער הייזער רואינירט. צעשעדיקטע און פארניכטעטע שטיבער. געטא איז פון א כישוף-האנט ניצול געווארן און נאר איר גרעניץ-פאס איז פאר-בליבן מיט אן אויפגעפראלטן פענסטער - א ריס אין דער וועלט אריין...

פון דער הערמעטיש-פארשלאסענער געטא איז ארויסגעריסן געווארן א שכנותדיקע וואנט און די וואנט האט מיטגע-שלעפט מיט זיך א [illegible]יקן שטח, וואס שטייט איצט ווי אן אפענע וואונד, נאכן [illegible]ישיקן געבריל.

זייט דעמאלט [illegible]געשלאסענע געטא באקומען א פענסטער [illegible] [illegible]טא-דערפינדערישקייט האט גענומען אי[illegible] [illegible]. באלד איז מען דערגאנגען, אז דער נאר וואס באש[illegible] חורבן קען דינען פאר אן ארויסגאנג-פונקט פון א[illegible] [illegible]א. וואשאוניקעס האבן דערשפירט נייע ווינטן און די או[illegible]געריסענע וואונד איז פארוואנדלט געווארן אין א הייליגב[illegible].

- הלמאי זיך קוועטשן דורך לעכער פון א קוימען, זיך שטופן דורך ענגע טירן, שפאלטן און שפעלטעלען?

אפילו דודקע, דער 11-יאריקער וואשאווניק מיט זיין חברותא האט זיך אויך געכאפט.

- פארוואס עס טאקע ניט אויסניצן?...

די אויפגעריסענע וואנט פון אשמיאנסקע 6 ביז צום דאך-צו פון וואנען עס גייט דער וועג צו א שכנותדיקן בוידעם און ווייטער, מיט דער הילף פון א לייטער באקומט זיך

7

קעץ, זייט 2.

אויף א העכערן בוידעם, פון וואנען עס פירט דיך דורך א ספעציעל=אויפגעריסערנער לאך אויף דייטשע 21, אויף אויסערן געטא.

פונעם בוידעם, וואס אויף אשמיאנסקע שמארט א נאקעטע וואנט. פון אויבן האט זי פארלארן דעם דאך און ארום זיך אפגעריסן און אפגעשליסן שטייט זי, ווי אן אפגעצופטע הון, הויל און נאקעט. ערגעץ=וואו הענגען נאך שטיקלעך טאפעטן, וואו=ניט=וואו רייסט זיך נאך א שנירל פון עפעס א פארלאזן בילדל, א פארבלייבעניש פון א פארהענגל, א ברעטל און ענלעכע. פון אט-א דעם בוידעם שפרינגט מען ווי קעץ אויף דער הוילער וואנט ארויף, פון דא לאזט מען זיך ווייטער קעציש אראפ מיט א שטאק נידעריקער און דאן ערשט, דורך רואינען און אייבברוכן - אויפן שכנותדיקן בוידעם, דורך דעם לייטער, גום צווישן בוידעם און ערשט מיט דער הילף פון לאך אויף אויסערן געטא...

פונעם אויסגאנגס-פונקט, וואס אויפן דריטן שטאק פון אשמיאנסקי 6 צעעפנט זיך א ברייטע פאנאראמע פון אויפגעריסענע און צעפאלטע הייזער, אפגעגאלטע ווענט, פארריסענע קוימענס, בערג מיט ציגל און א גרויסער ברייטער פלאץ ארום דעם היילקן פיקאלאי, וואס שטייט דא ווי א יתום אויפן אמאל רוישיקן פיקאלאיעווער זאולעק. פון אונטן דער געטא - ייִדן, ייִדן און ייִדן. פון פארנט - פיקאלאיעווער זאולעק פוסט און פארלאזן. אין די זייטן, צעריסענע און אויפגעריסענע ווענט - חורבה!

ווי אין א וויסט=ניש פארלאזן און עלנט שטייט דא גאסט=הויז, דער ש[illegible]ר פון היילקן פיקאלאי און ארום אים ווי מיט דע[illegible]ה פון אלע היילקע ראיעט זיך ווי אין א בינשטאק.

מעל אויף ג[illegible]ילן דעם הונגער אין געטא...

בולבע...

זאלץ פאר דער געטא...

די חורבה, דאס געדענק-ארט פון טויט און פארוויסטונג איז פארוואנדלט געווארן אין א צענטראלער ארטעריע, דורך וועלכער עס ווערט מיט גרויס איינשטעלעניש געליפערט פאר דער געטא חיות און לעבנס-אויסדויער. ביי טאג און ביי נאכט, כמעט 24 שעה אין מעת-לעת און עס גייט דא א גאנג. ביי-נאכט, קאנטראבאנדעס: גרויסע און שווערע טראנספארטן, ביי טאג, אלעס וואס עס לאזט זיך - אן אפענע שפיל, ווי קיינמאל גארניט.

די קריסטן, וואס אויפן קלויסטער-פלאץ קוקן און

שווייגן, - זאל זיין זיך ראטעווען. ווער פון רחמנות-
וועגן, ווער פוליב בקמה-וועגן קעגן די פארהאסטע "שוואבן",-
אלץ איינס. דער גלח דורכן פענסטער פון זיין קירכן-הויף
קוקט און מאכט זיך ניט זעענדיק. די יידישע געטא-פאליציי
זי ווייס, זי זעט, זי קען זיך אבער ניט אפזאגן...

צענדליקער פון געטא זיינען שוין אוועק אויף "איבער-
וועלט": פאר א קילא מעל, פאר 2 קילא ארבעס, פאר א ביסעלע
צוקער, פאר פרובן פארקלענערן די נויט און פאר וואשעווען.

דא, דער דאזיקער וועג איז נאך ניט קיין אנטדעקטער.
זיין "ציכטיקייט", היטן אפ אלע, וואס גייען דא - ווי אן
אויג אין קאפ, מיט מוטערלעכער צערטלעכקייט...

בייטאג ציען דא לאנגע, צעצויגענע קאראוואנען, רייען
פון שווארצע, פארשווארצטע קוימענקערער, וואס שפאצירן דא
קעציש פון בוידעמער אויף דעכער, פון דעכער צו די חורבות
און פון דא, שפרינגענדיק ווי קעץ, אין געזעמל
פון ווילמענער געטא.

די אקטיווסטע און רירעוודיקסטע, דא ווי אומעטום, איז
די קליינוואַרג - קינדער 9-און 11-יאריקע, גרופן, מחבות
גאנצע, ווי ווילדע היישעריקן לאזן זיי זיך ארויס אויף
אפיסערן געטא. דארט באוועגן זיי זיך דרייסט און הפקרדיק
אן שום יידן-צייכן און דא אויף די חורבות באלעבאטעווען
זיי ווי מכשפות אין א שדים-טאנץ... אויסגעמישט און חבריש
געבונדן מיט קריסטלעכע קינדער גייט דא א געיעג פון טראנס-
פארט און ליפערונגען. קריסטלעכע קינדער קויפן איין און
ברענגען צו די חורבות. יידישע, וואס זיינען שוין מיד פון
ארומלויפן, ווארטן אויף זייערע "אויפקויפערס", די "צו-
שטעלער" און "קאמיס"-הענדלער. דא ארום די חורבות-מויערן
באהאלטן זיך און העלפן זיך איינער דעם אנדערן. פון דא
דורך קעצישע גענג ציט מען אויף די מויערן ארויף מיט שטריק,
די איינגעהאנדלטע סחורות אויף צו פארקויפן איר אין געטא.

ביינאכט פארלייגן וואשאווניקעס אייזערנע בלאקן און די
קריסטלעכע שכנים, סטרעזשער און סתם-איינוואוינער ליפערן
פון זייערע געהיימע מאגאזינען די שותפותדיקע סחורות -
פלייש, מעל, זאלץ, - א מאסן-טראנספארט פון אונטערערדישער
ארבעט.

בלאקן און שטריק. יונגע קעצישע פיס, וואס קריכן אקרא-
באטיש אויף גלייכע ווענט - לעגיאנען פון וואשאווניקעס,
וואס באווייזן דא וואונדער, וואס שטעלן זייער לעבן
אין קאן.

4

אונטערערדישע געטא...

דודקע איז הפקר. דריי זאכן האבן געווירקט אויף דודקעס: דאס ווילדע פארשלעפן דעם טאטן דורך די "כאפונעס", דאס ארויסשלעפן פון דער "מלינע" די מוטער מיט 2 שוועסטערלעך און די דערציילונגען וועגן פאנאר. דריי מאמענטן, וואס האבן אויף דודקען, דעם 11-יאריקן קינד געווירקט דעמאראליזירנד און הפקרדיק. דודקע איז שנעל פארבליבן א קיילעכדיקער יתום און מיט אים א 6-יאריק שוועסטערל, וואס איז דורך א צופאל, פונקט ווי ער ניצול געווארן. דאמאלסט איז נאך דודקע אלט געווען 9 יאר און זיין שוועסטערל - קוים 4. ערשט דער פעטער, דער שוסטער [illegible] האט זיך מרחם געווען און זיי צוגעשריבן. די מומע האט גענומען זידלען: זיי זיינען פרעסערס און "דאר-מאזיאדעס". מען דארף זיי פארטרייבן און זאלן זיי גיין א כפרה.

ביי דודקען איז א נערוועזער טריק, א זופ אזא, ווי ער וואלט שלינגען הייסע לאקשן. פארווארפן דאס קעפל א ביסל אויף א זייט זעט ער אויס ווי איין אויג וואלט ביי אים זיצן העכער, דאס צווייטע נידעריקער. דער ערשטער בליק און איר דערפילט, אז ער האט ניט צו איין קיין צוטרוי.

נישט צו יעדן קען מען האבן צוטרוי!...

- נימא קיין צוטרוי. אלע זיינען גנבים, - ווירקט אויף אים דעמאראליזירנד בײלקע, דאס 13 יאריקע ענערגישע מיידע-לע מיט א ברייט צעווירעטעם ביוסט און שנעלער ענערגישער האנדלונג.

~~[illegible]~~ די [illegible]

אויך ביילקע [illegible] ~~[illegible]~~ צוהעלפערין אין דודקעס עסקים, [illegible]

דודקע, אונטע[illegible]ער ווירקונג פון די געשעענישן, אונטערן דרוק, אז ער איז פארבליבן אויף זיך אליין מיט א קליין שוועס-טערל, מיטן ~~[illegible]~~ באגריף, אז די מומע, א מרשעת, א שלעכטס, וואס פארשילט אים די אדערן, האט זיך פלוצים אליין א שטעל געטאן אויף די פוס. ער האט צעניפגעקראצעטע עטלעכע רובל, איז ארויס פון געטא, אוועק צו אמאליקע קריסטלעכע שכנים און זיי, די קריסטן האבן פון רחמנות וועגן אים מחבד געווען מיט כל-טוב, מיטגעגעבן ברויט, א שטיקל סלאנינע און אויף צוריקוועגס איינגעקויפט אים סחורה אויף אריינצוואשעווען, אויף צו פארדינען פאר זיך און פארן ~~[illegible]~~ פאריתומטן שוועס-טערל.

ביי דודקען איז אנטקומען דער באגריף פון שרעק. אריינ-פאלן, כאפן אים, טויט - עס איז בכלל א פרעמדער ענין און רעדט ער וועגן דעם, איז דאס ווי וועגן א זאך, וואס גרייכט ניט צו זיין באוואוסטזיין.

– און אז יא? – ענטפערט ער אויף דעם "מאראל"-פרעדיק פון יידישן פאליציסט.

– און אז יא, איז ווי דען פאראן אן עצה. איז וועמען ארט עס דען?

– האט מען דען שוין ווייניק געפטרט סתם אזוי?...

– און פארוואס איז מיין טאטע אוועק?

– און די מאמע, און די באבע און שוועסטערלעך?...

דער יידישער פאליציסט אין פארלעגנהייט בעט זיך:

– איז גיב א ווארט, אז מער וועסטו ניט פארלאזן די געטא?

דודקע, דער "יונגער פארברעכער" וויל עס ניט:

– אז איך קען ניט. איך קען ניט געבן א ווארט. איך וועל עס ניט האלטן. וואס קען איך טאן?...

דער דיזשורירנדיקער פאליציסט איז אין גרויס פארלעגנהייט: וואס טוט מען מיט אים? כמעט יעדן פארטאג און ער איז א "גאסט" אין פאליצי-רעוויר, וואסער עצה צו אים?

דודקע אין זיין גאנצער צעלאזנקייט פארשטייט זייער גוט: כסדר וויל "זיי" פארהאלטן אים. יעדעס מאל און דאך באפרייט מען אים. געבן א ווארט און ניט האלטן הייסט צערייצן זיי און אויך יוגנטלעכע אינסטינקט דיקטירט אים זיך האלטן ביי דאס זייניקע:

בעסער ניט צוזאגן, איידער צוזאגן און ניט האלטן...

וועט ער דען זיין בכח צו האלטן ווארט?...

אלץ ארום איז קעגן אים, אפילו די נאענטסטע. ער גלויבט ניט אין קיינעמס הילף און האט פארלארן דעם צוטרוי צו דער וועלט.

– אז אלץ איז בליאַדעס... – זאגט ער אין פארביטערונג.

אט-א מיט דער דאזיקער לעבנס-פילאזאפיע לאזט זיך דודקע אין לעבן אריין און זעט קעגן זיך אלץ וואס ארום.

דודקע קוקט קיינעם ניט גלייך אין די אויגן אריין. זיין ניט סימעטרישער בליק פארקריכט זיך אונטער דער הויט ארונטער: ער גלויבט ניט, ער האט א חשד, ער, ער שעמט זיך מיט... זיינע בעדאנקען.

א פאליציסט, וואס מאטערט אים מיט דראאונגען, ענטפערט

<u>קעץ, זייט 6.</u>

ער, רעזיגנירט און איינשטעלעריש:

- באפרייט יא, באפרייט ניט, איז וועמען ארט עס?...(פילנ-
דיק ווי ער שפילט אויף די איינסטיקקטן).

און די געטא-פאליציי, אין פארלעגנהייט קען זיך ניט עצהנעז: ניט כאפן אים, איז ווי זשע. יא"פארנעמען",איז וואס זשע טאן מיט אים? באפרייט מען אים, לאזט ער זיך תיכף מיט זיינע קעצישע גענג אויף "אפצופארדינען" די באצאלטע שטראף, דעם היזק. קיינער אינטערעסירט זיך ניט - זאל ער טאן וואס ער וויל...

ער אליין, איז א זעלטענער גאסט אין שטוב,- ער טוט טאקע "וואס ער וויל". אט פאלט ער אריין, אט ווארפט ער אוועק א ביסל געלט, ברענגט א ביסל מעל, אמאל בולקעס, שטעקט איין דעם שוועסטערל צוקערקעס, א ביסל קליינגעלט און אנטקומט,- הפקר א וועלט!...

צווישן די לאבירינטן פון בוידעמער ליגט אין א זייט א בוידעם און נעבן אים א "פוסטעלניע", א ליידיקער צימער, וואס איז פוסט און פארוויסט. דא, אין דער דאזיקער פוס-טעלניע ראיעט פון צעלאזנקייט.

א פארבלייבענעש פון א בעטל, זעק, אויסגעשפרייטע שטרוי, א געמיש פון פארשנויצטע לייבער, פאפיראסן-רויך און בראנפן, באשאפן דא א מוראדיק "געקעכטס", און עיפוש פון דעמאראליזאציע, דומפיץ און פוילעכטס.

יינגלעך און מיידלעך צוזאמען: ביינאכט און אין די פארטאגן גייט א בשותפותדיקע שפיל פון וואשעווען און פארווילן זיך. ביטאג - א שפיל אין קארטן, א פאר-מעסט אין רויכערן און האלב-שיקערע, האלב-פארמאטערטע, ליגט מען דא פונאנדערגעשפּיט , ווער אויפן בעטל, ווער סתם אויפן דיל, שוואך, ווי אין אנמאכט.

דער צימער פארווארפן מיט אויסגעזויפטע פלאשן פון בראנפן, הויט פון צעפרעסענע ווארשט, שאלן פון אייער, און פאפיראסן-מונדשטוקן. דא איז דאס זאמל-ארט און דער צענטראל-פונקט. פון דא לאזט מען זיך אין וועג אריין אויף אויסערן געטא און דא רוט מען, מען ווילט און מען "פאר-ווילט" זיך.

ביילקע קען זיך דערויף: - ווי דען אנדערש?...

דודקעס פארדינסטן שווימען קודם-כל אין טאש אריין צו ביילקען און זי, די באחנטע מיט איר יעסט-צעווארענער

מיידלשקייט פירט דא דאס רעדל. ביי דודקען איז זי אן אויג אין קאפ, דער לעצטער באשלוס איבער אלע באשלוסן. זי, רוידער פארשטופט אלערערשט איר מוטער אין האנט אריין אויף אויסצוהאלטן איר שטוב, קערט זיך אום צו דער "חברה" און ליפערט דא פאר דודקען און זיינע לייט מאכלים אויף צו עסן און צו פרעסן.

איצט איז דודקע א גרויסער פארדינער. עס סטייעט אויף אלעם און די מומע, א צעשמייכלטע פאראינטערעסירט זיך מיט אים אין איר פאלשקייט:

– דודקע, ווען קומען אויף מיטאג? – און דודקע, ווי ניט אים וואלט מען מיינען, ווי ניט צו אים וואלט מען ריידן, ווארפט אוועק א פאר רובל אויפן טיש און אנטקומט אן ענטפער. אין דער „פוסטעלניע" איז פאר דודקען א לעבן, דא איז ער פריילעך דא פארברענגט ער. דא שלאפט ער, ארומגענומען מיט ביילקען און ביאלקע, פארשארצט איד קליידל ביז איבער די קניען, ליגט אין זיינע ארעמס, א פארמאטערטע, אן אויסגעניצטע, שנארכענדיק אויף משוגה-צו ווערן...

× ×

×

פאראן א לעגענדע: אויף די קברים פון אומשולדיק דער-מארדעטע וואקסן גיפטיקע געוויקסן. און כל-זמן פארן אומשולדיק פארגאסענעם בלוט ווערט ניט גענומען נקמה, בליען די דאזיקע געוויקסן, זיי פרוכפערן זיך און מערן זיך, פארסמענדיק דעם ארום, די לופט און די אטמאספער.

איז הלמאי דא מאראל?.

מאראל איז א גלחישער ענין: דודקע, ווי ביילקע, זייער חברותא און דער גאנצער ארום פארלאזן יעדן איבהאלט טויט און שרעק איז אן א ווערט.

... אז נאענטע און ווייטע ווערן געשענדעט און צע-מזיקט, אז אלץ איז הויך און נאקעט און אלץ איז אפן פארן אויג און קען ניט פארהוילט ווערן, איז הלמאי דא, דאס וואונדערן זיך?...

געטא איז אמאראל און געטא-לעבן אין ווילמען איז די הפקרות פונעם גרעניץ-פאס צווישן לעבן און טויט.

Forma 19,
11

Pristatytojas — Поставщик ....

Adresas (nurodant respublikq, kraštą, sritį)
Адрес (с указанием республики, края области) ....

telegramoms — телеграммы .... telefonas — телефон ....

Atsiskaitymo sąskaitos — Расч. счет Nr. .... banke — банке .... mieste (гор.) ....

Krovinio siuntėjas ir adresas
Грузоотправитель и адрес ....

Krovinio gavėjas ir adresas
Грузополучатель и адрес ....

Prie mokamojo reikalavimo
К платежному требованию
№ ....
data дата .... 19 .... m.

Užsakymas — Заказ
pavedimas — наряд N. .... 194 m. d.

SĄSKAITA — СЧЕТ № ....

19 m. d.

Mokėtojas ir jo adresas
Плательщик и его адрес ....

Atsiskaitymo sąskaitos — Расч. счет Nr. ....

.... bankas (банк) .... miestas гор. ....

Užsakytojas — Заказчик ....

Sąskaitos suma / Сумма счета	
Pagal atsiskaitymo kainą — По расчетн. цене	
Skirtumas trestui arba susijungimui / Разница тресту или об'единению	
Atskaitymas FLK — Отчисления НКФ	
Iš viso parduodamoji — Всего продажная	

VALSTYBINIS VILNIAUS GAONO ŽYDŲ MUZIEJUS
VŽM 4678

Į stotį
На ст. .... iš stoties
со ст. ....

Išsiuntimo data — Дата отпр. 19 m. .... d. išsiuntimo būdas способ отпр. ....

Kvito/važtaraščio — Квит. накл. № .... Įpakavimas — Упаковка ....

Vietų skaičius — Число мест .... Svoris — Вес ....

Papildymas — Дополнение ....

Matavimo

Pavadinimas Наименование	Kiekis Количество	vienetas Един. измер.	Kaina Цена	Suma Сумма		

VALSTYBINIS VILNIAUS
GAONO ŽYDŲ MUZIEJUS
V2M 4678

Гостип 4 — 719